

تحلیل‌های کمی و استنادی نباید اصل قرار بگیرند

وحید احسانی

کلاریویت آنالیتیکس (تامسون روتیز سابق که در ایران همچنان با نام ISI شناخته می‌شود) در صفحه Help از بخش JCR (گزارش‌های استنادی مجلات) تصریح می‌کند که:

Citation data are not meant to replace informed peer review

انواع شاخص‌ها و تحلیل‌های استنادی، صرفاً در حکم ابزاری هستند که می‌توانند در اختیار «صاحب نظران» قرار بگیرند تا صاحب نظران در ارزیابی آثار پژوهشی، در صورت نیاز از آنها کمک بگیرند، نه اینکه به «الگوریتم‌های قطعی‌ای تبدیل شوند که مقوله‌هایی مانند «کیفیت اثر پژوهشی»، «ارزش اثر پژوهشی»، «کارآمدی اثر پژوهشی»، «اعتبار و مرتبه علمی عضو هیات علمی» و امثال آن را به کمیته‌هایی بی روح و عددی تبدیل کنند. به عبارت دیگر، نهایتاً این صاحب نظران و بزرگان هر رشته هستند که حتی‌المقدور باید در خصوص «ارزش آثار علمی» و «مرتبه علمی همکاران جوانشان» اجتهاد کنند.

بر همین اساس، برخی کشورها نظام‌های ارزیابی پژوهش خود را به جای تکیه بر «شاخص‌ها و تحلیل‌های کمی»، بر «ارزیابی همکاران صاحب نظر» یا همان Peer Review مبتنی کرده‌اند. به عنوان مثال، نظام ارزیابی پژوهش انگلستان (REF: research excellence framework) با صرف هزینه‌های بسیار کلانی، هر ساله کیفیت و اثربخشی فعالیت‌های پژوهشی دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی مختلف داخلی را ارزیابی می‌کند که محوریت این نظام سنجش پژوهش همان «ارزیابی همکار» است. استرالیا نیز نظام ارزیابی نسبتاً مشابهی دارد.

تا جایی که مطالعه کرده‌ام، در اکثر کشورهای توسعه‌یافته، در سطح دانشگاه‌ها نیز تصمیم‌گیری‌های مربوط به «ارتقاء مرتبه اعضای هیات علمی» و امثال آن بیشتر جنبه اجتهادی دارد تا تکیه بر کمیته‌های صرف.

شاهد این ادعا پروفیسورهایی هستند که برون‌دادهای پژوهشی بسیار اندکی دارند. یا کسانی که مثلاً صرفاً با داشتن ۱۱ مقاله، برنده جایزه نوبل شده‌اند. یا کسانی که علت اعطای جایزه نوبل به آنها «فعالیت‌های موثرشان در زمینه ترویج علم» معرفی شده است، یعنی کارهایی مانند نگارش مطلب در روزنامه‌ها جهت انتقال مفاهیم علمی به مردم با زبان ساده.

البته مطالب بالا را نباید با عینک «صفر و یکی» (هیچ و همه‌ای، سیاه و سفیدی) دید. به ویژه در جوامعی مثل جامعه ما، نیاز است از شاخص‌های کمی و استنادی نیز کمک گرفته شود، اما به قول حضرت حافظ (علیه الرحمه)، باید متوجه بود که: «این، همه نیست».